

ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ: ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

11-12 грудня 2024 року

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Одеська національна наукова бібліотека

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ
ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ,
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції
з міжнародною участю**

Одеса, 11–12 грудня 2024 року

Одеса
2025

УДК 719:[09+008]](06)

П 15

Упорядник Г. М. Шпак

Відповідальна за випуск Л. В. Арюпіна

Редактори: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович

П 15 **Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з між-нар. участю, Одеса, 11–12 груд. 2024 р. / Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. Г. М. Шпак ; відп. за вип. Л. В. Арюпіна ; ред.: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович. – Одеса, 2025. – 264 с. – Укр., англ.

ISBN

Учасники конференції – провідні книгознавці, науковці-музейники, архівісти України та ближнього зарубіжжя – обговорюють пріоритетні напрями діяльності, що стосуються пам'яток писемності та культури, обмінюються досвідом роботи, наголошуючи на важливій ролі інституцій пам'яті у визначенні системи цінностей суспільства, формуванні національної ідентичності, історичної свідомості, пропонують результати власних досліджень, відкривають нові факти у біографіях і знаних, і незаслужено забутих діячів української історії та культури.

Для провідних фахівців бібліотек, архівів, музеїв, наукових установ, реставраційних центрів України та зарубіжжя, книгознавців, культурологів.

УДК 719:[09+008]](06)

*Відповідальність за зміст матеріалів,
достовірність фактів, дат, цитування несуть автори.
Англomовні тексти подано в авторській редакції.*

ISBN

© Одеська національна наукова бібліотека, 2025

© Автори статей, 2025

© І.М. Свістунова, дизайн обкладинки, 2025

Наталія ПЕТРОВА,

доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії,
заступник декана факультету історії та філософії
з наукової роботи Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова,
кандидат історичних наук.
Одеса, Україна

**Цифрові колекції пам'яток історії та культури
як складова цифрової історії**

У сучасному інформаційному суспільстві цифровізація торкається всіх сфер життя, зокрема й історичної науки. Цифрові колекції пам'яток історії та культури стали важливим інструментом збереження спадщини, удоступнюючи її для дослідників і широкої аудиторії. У цій публікації ми зробимо спробу розглянути роль цифрових колекцій як складової цифрової історії, їх вплив на вивчення, популяризацію та збереження пам'яток.

Насамперед слід зосередитися на ключових аспектах визначення поняття «цифрова історія». Переважно її визначають як галузь історичної науки, що використовує цифрові технології для дослідження, аналізу, візуалізації та поширення історичної інформації. Основні завдання цифрової історії: збереження історичних пам'яток у цифровій формі; забезпечення відкритого доступу до історичних джерел; розвиток інноваційних методів дослідження. Цифрова історія використовує сучасні технології для аналізу, архівування, візуалізації та поширення історичних знань. Її основою стали цифрові колекції, що дозволяють доступ до джерел, які раніше були малодоступними чи й недоступними.

Тема цифрових колекцій пам'яток історії та культури є важливою складовою цифрової історії – вона охоплює створення, збереження та використання цифрових репрезентацій історичних і культурних об'єктів для наукових досліджень, освітніх цілей та популяризації історичної спадщини. Що ми сьогодні маємо на увазі під визначенням «цифрові колекції»? Це – організовані масиви оцифрованих історичних документів, артефактів, фотографій, відео- та аудіоматеріалів, мап та інших історичних мате-

ріалів, доступних у цифровій формі, що зберігаються у цифрових базах даних. Наведемо приклади цифрових колекцій. Насамперед це міжнародні проєкти:

- *Europeana* – платформа, яка об'єднує цифрові ресурси культурних і наукових установ Європи [1];

- *Google Arts & Culture* – забезпечує інтерактивний доступ до музеїв і галерей світу [2];

- *World Digital Library* (Всесвітня цифрова бібліотека) [3] – забезпечує збереження важливих історичних документів з різних континентів.

Безумовно, актуальними є й сучасні українські ініціативи створення цифрових колекцій, зокрема:

- *Українська цифрова бібліотека* [21] – пропонує сучасні та класичні літературні твори вітчизняних і закордонних авторів (художні, науково-популярні, публіцистичні) з доступом на смартфонах. Мета Української цифрової бібліотеки – щоб українці читали більше, будь-де і будь-коли;

- *Національна електронна бібліотека України* [12] – потужний цифровий ресурс, який зберігає та надає доступ до різноманітних бібліотечних матеріалів (книг, журналів, документів, архівів, фотографій та ін.) в електронному форматі. Проєкт відіграє важливу роль у захисті, збереженні, просуванні культурної та історичної спадщини країни, удоступнює матеріали для вивчення і дослідження, сприяючи розвитку освіти, науки, культури та суспільства в цілому. Національна електронна бібліотека має також на меті забезпечити зручний доступ до книжкового фонду для всіх користувачів, незалежно від їх місцезнаходження чи можливості фізичного доступу до традиційних бібліотек. Такі можливості зроблять освіту і культурні ресурси більш доступними для всіх верств населення, сприяючи інклюзивності та рівному доступу до знань;

- важливою складовою є *сайти наукових установ* [11], *музеїв, архівів та ін.* [12], де пропонуються оцифровані видання та колекції, спеціалізовані платформи і проєкти цифрових архівів, наприклад, Голодомору, Революції Гідності, сучасної російсько-української війни, реалізовані в рамках діяльності *Українського інституту національної пам'яті* (цифрові архіви, карти) [22], Електронний архів Українського визвольного руху, Національного музею Голодомору, музею Революції Гідності – інтерактивні мапи та цифрові свідчення трагедій. Окреме місце серед таких доступних ресурсів посідають цифрові колекції бібліотек і музеїв [13; 14; 15; 16].

Цінність цифрових колекцій полягає: у *збереженні спадщини* – цифрові технології допомагають захистити історичні пам'ятки від знищення, спричиненого часом або природними катастрофами; у *забезпеченні доступності* – ці колекції відкриті для широкої аудиторії, включно з дослідниками, студентами й аматорами історії; у *інноваційності* – цифрові колекції дають змогу застосовувати методи візуалізації, 3D-моделювання, картографії та аналітики даних.

Важливим є аспект технологій і методів створення цифрових колекцій. Це кропітка праця оцифрування, яка включає сканування документів, 3D-сканування артефактів, створення цифрових копій мап і аудіовізуальних матеріалів. Кожен елемент колекції супроводжується метаданими (дата, авторство, опис), що спрощує пошук і процес наукового аналізу. Надзвичайно актуальним є аспект інтерактивності, оскільки багато колекцій включають віртуальні тури, моделі артефактів, мапи з можливістю накладення історичних даних.

Всі ці якості цифрових колекцій дають можливість оцінити їх освітній і науковий потенціал. Передусім цифрові колекції роблять історичні дослідження доступними навіть для учнів і студентів, залучаючи інтерактивні методи вивчення. Дослідники можуть працювати з великими масивами даних, проводити порівняльний аналіз між культурами та періодами [17; 18; 19].

Сучасний цифровий світ і можливості організації онлайн-зустрічей різного формату уможливили нам практикувати цікаві зустрічі з дослідниками та тими, хто в практичній площині реалізовує процес оцифрування і створення 3D-моделей. Так, у рамках вивчення дисциплін «Цифрова історія» та «Цифровізація культурної спадщини» студентам було прочитано кілька лекцій:

– «Культурна спадщина 3D». Гостьовий лектор – Симон Радченко, Ph.D. (доктор філософії), фахівець з доісторії та антропології, науковий співробітник Археологічного музею Університету Ставангера (Норвегія), автор проєктів у Науково-дослідній лабораторії «Архаїка», викладач у демократичній школі «Майбутні». Подію було організовано студентською науковою спільнотою «Nucleus» (кафедра археології, етнології та всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова);

– «Давньоєгипетський жертovníк ОАМ № 52971: текст і образотворче оформлення». Гостьовий лектор Микола Тарасенко, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, науковий співробітник факультету азіатських і близькосхідних досліджень Оксфордського університету (Велика Британія).

Записи зустрічей доступні для всіх зацікавлених осіб. Лектори підкреслювали важливість оцифрування, аналізували досвід науковців, що особливо важливо сьогодні, коли музейні колекції за консервовані/евакуйовані, відтак тимчасово недоступні для ознайомлення. Оскільки навчальний процес триває, існує нагальна потреба виховання нового покоління істориків, які будуть опікуватися питаннями охорони культурної спадщини. У цих процесах важливим є доступ до вже реалізованих проєктів з оцифрування світової та (особливо!) української спадщини.

Для студентів факультету історії та філософії при вивченні дисципліни «Цифрова історія» особливо важливо практично долучитися до процесів цифровізації, дізнатися про їх технічні та інші особливості. У цьому питанні університет тісно співпрацює з Одеською національною науковою бібліотекою: окрім доступу до проєкту бібліотеки «Цифрова колекція “Скарби України”» здобувачі освіти мають можливість спостерігати і брати участь у процесі оцифрування у відділі створення та організації електронних ресурсів. Також у рамках дисциплін «Цифрова історія» та «Цифровізація культурної спадщини» студенти беруть участь у проєктах Одеського археологічного музею НАН України, знайомлячись з досвідом колективу науковців зі збереження нематеріальної культурної спадщини.

Безумовно, процеси створення цифрових колекцій стикаються з певними викликами, серед основних можна назвати такі: висока вартість створення та функціонування цифрових архівів, питання авторського права на деякі матеріали, технічні ризики (обмежений доступ, можливість втрати даних). Щодо перспектив – це, безумовно, інтеграція штучного інтелекту для автоматизації аналізу архівів, створення глобальних платформ для об'єднання регіональних ініціатив.

Цифрові колекції – це потужний інструмент для збереження та популяризації культурної спадщини, що сприяє інтеграції історичної науки у цифрову епоху.

Список використаних джерел

1. Europeana. URL: <https://www.europeana.eu/en>
2. Google Arts & Culture : інтерактивний доступ до музеїв і галерей світу. URL: <https://artsandculture.google.com/?hl=uk>
3. World Digital Library (Всесвітня цифрова бібліотека). URL: <https://www.loc.gov/item/lcwaN0018836/>

4. Віртуальний музей НКС. URL: <https://uccr.org.ua/nks/virtualnyj-muzej/>
5. Державний архів Одеської області. URL: <http://archive.odessa.gov.ua/>
6. Електронний архів Українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/>
7. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. URL: <http://etnolog.org.ua>
8. Каталог хрестів Куяльника. URL: <https://pixelatedrealities.org/uk/portfolio/czyyntar-sotnykivskoyi-sichi/>
9. Радченко С. Культурна спадщина 3D : лекція. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1F7zPf924B8>
10. Наукова бібліотека ОНУ ім. І. І. Мечникова. URL: <http://lib.onu.edu.ua/>
11. Народна творчість та етнологія : наук. журн. URL: <https://nte.etnolog.org.ua>
12. Національна електронна бібліотека України. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/czyfrova-skarbnyczya-naczionalna-elektronna-biblioteka-neb/>
13. Національний музей Голодомору-геноциду. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/>
14. Одеська національна наукова бібліотека. URL: <http://odnb.odessa.ua/>
15. Одеський археологічний музей НАН України. URL: <http://archaeology.odessa.ua/>
16. Одеський історико-краєзнавчий музей. URL: <http://www.history.odessa.ua/>
17. Воронко О. Хрест, чашка і палац – зацифрування культурної спадщини в Одесі : лекція. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8QhOr2tM0Ck>
18. Петрова Н. О. Цифрові технології в процесі формування джерельної бази та фіксації спогадів свідків Голодомору на Одещині. Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект) в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямом Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» : матеріали наук. конф. (Миколаїв, 16 листоп. 2022 р.) / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2022. С. 20–26. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/587>
19. Піксельовані реальності. Зацифровуємо спадщину. URL: <https://pixelatedrealities.org/uk/>
20. Тарасенко М. О. Давньоєгипетський жертovníк ОАМ № 52971: текст і образотворче оформлення : лекція. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BNjqtZEX784>
21. Українська цифрова бібліотека. URL: <https://ubi.org.ua/uk/activity/ukra-nska-cifrova-biblioteka>
22. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>
23. Цифрова колекція «Скарби України». URL: <https://odnb.odessa.ua/rarities/?lang=uk>